

บทที่ 2

แนวคิดในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา

เมื่อมีการดำเนินคดีอาญากับบุคคลในความผิดฐานใดฐานหนึ่ง นอกจากกระบวนการยุติธรรมที่ต้องพิจารณาว่าจำเลยผู้ถูกกล่าวหากระทำผิดและสมควรได้รับโทษหรือไม่แล้ว กระบวนการยุติธรรมยังต้องพิจารณาต่อมาถึงการเยียวยาความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลร้ายเนื่องจากการกระทำผิดนั้น ตามแนวคิดทั่วไปมีช่องทางที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายให้แก่บุคคลเหล่านี้ได้อย่างไรบ้าง

2.1 แนวคิดในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหาย

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น บุคคลที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม และได้รับความเสียหายนั้น ย่อมมีสิทธิได้รับการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นดังกล่าว ซึ่งแนวคิดในการเยียวยาความเสียหายให้กับผู้เสียหายนั้น อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1.1 แนวคิดในการเยียวยาแก่ผู้เสียหายโดยรัฐ

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นกับบุคคลใด ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้นย่อมสามารถทำการฟ้องร้องป้องกันสิทธิของตนเองโดยเรียกค่าเสียหายทางแพ่งจากการกระทำความผิดนั้นในฐานะที่เป็นละเมิด(Tort)¹ อย่างไรก็ตามกรณีละเมิดจะมีผลเพียงแต่ให้เกิดสิทธิฟ้องร้องทางแพ่งสำหรับค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดแต่เพียงเท่านั้น แม้ว่าการกระทำละเมิดจะเจือไปด้วยความผิดที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายอาญาอยู่ก็ไม่ทำให้เกิดประโยชน์ประการอื่นแก่ผู้เสียหายในการที่จะได้รับการเยียวยาด้วยวิธีการต่าง ๆ เพราะเหตุที่ต้องตกเป็นเหยื่อของการกระทำความผิดอีก²

¹ หลักการดังกล่าวเมื่อพิจารณาตามกฎหมายไทยปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420

² ในปัจจุบันผู้เสียหายมีสิทธิเรียกทรัพย์สินที่ต้องเสียไปจากการกระทำความผิดทางอาญาคืนได้ตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 ก็ตาม แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็เป็นการเรียกจากจำเลยโดยตรงเช่นเดียวกับการฟ้องคดีละเมิด หากใช่เป็นการเรียกร้องเพื่อให้ได้รับค่าชดเชยเนื่องจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมไม่

วิธีการเรียกร้องทางแพ่ง (Civil Lawsuit) ดังที่ได้กล่าวนี้อาจทำให้ผู้เสียหายได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร เนื่องจากการใช้สิทธิฟ้องร้องคดีในศาลทางแพ่งใช้เวลาในการดำเนินคดีตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนกว่าจะได้รับการชำระค่าเสียหายจะใช้เวลายาวนาน จนทำให้ผู้เสียหายหรือทายาทมักจะไปตกลงกับจำเลยนอกศาล³ จากแนวทางปฏิบัติเช่นนี้จึงเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าความศรัทธาของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมนั้นได้เริ่มเสื่อมถอยลง เมื่อพิจารณาตามหลักการที่ว่า การอำนวยความยุติธรรมที่ล่าช้าย่อมถือว่าเป็นความอยุติธรรมอยู่ในตัว (Justice delay is justice deny)

โดยที่ทุกฝ่ายเล็งเห็นว่าการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในด้านการปฏิบัติงานตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เมื่อปราศจากความร่วมมือของพยานและผู้เสียหายแล้วก็อาจทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ บ่อยครั้งที่บุคคลเหล่านี้ถูกปฏิเสธความช่วยเหลือจากหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม หรือใช้เป็นเพียงเครื่องมือในการเอาโทษผู้กระทำความผิดเท่านั้น ดังนั้นในปี ค.ศ. 1985 สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (General Assembly of United Nations) จึงได้ทำการประกาศรับรองสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาไว้ใน “ปฏิญญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เสียหายในคดีอาญาและการใช้อำนาจโดยมิชอบ” (Declaration of Basic Principle of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 1985) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหลักการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐพึงปฏิบัติต่อผู้เสียหายในคดีอาญานับแต่เริ่มต้นคดี อันเป็นการคุ้มครองผู้เสียหายในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเพื่อให้แน่ใจได้ว่ารัฐได้ดำเนินการอย่างเต็มความสามารถในการช่วยเหลือผู้เสียหาย ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่การละเมิดสิทธิของจำเลยอันพึงมีตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อกำหนดรูปแบบสำหรับการบัญญัติกฎหมายของรัฐอย่างเหมาะสม

เป็นที่ทราบกันว่าวิธีการทางแพ่งจะมีผลต่อเมื่อผู้กระทำความผิดมีทรัพย์สินพอที่จะจ่ายเป็นค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติแล้วผู้กระทำความผิดหรือจำเลยในคดีอาญาส่วนมากกลับเป็นคนยากจน หรือในบางกรณีก็ไม่สามารถเรียกเอาจากผู้กระทำความผิดได้เนื่องจากผู้กระทำความผิดเสียชีวิตไปในก่อนหน้านั้นแล้วโดยที่ไม่มีทรัพย์สินอื่นๆ อีก หรือในกรณีที่ร้ายกว่านั้น คือไม่สามารถแสวงหาตัวผู้กระทำความผิดมาเป็นผู้รับผิดชอบให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายได้เลย

³ Tatsuya Ota, “Victims and Criminal Justice”, (Japan: Keio University Press Inc., 2003), p.109.

ดังนั้น ในปัจจุบันจึงมีบางประเทศได้กำหนดให้มี กองทุนสาธารณะ (Public Funds) สำหรับจ่ายเป็นค่าชดเชยให้กับผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม หรือทนาย⁴ การจ่ายเงินดังกล่าวโดยทั่วไปจะจ่ายเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าขาดรายได้ของเหยื่อ ตลอดจนค่าชดเชยความเจ็บปวดทรมานที่เป็นไปได้ แต่ไม่รวมมูลค่าทรัพย์สินที่สูญเสียไป ยกเว้นแต่เป็นการสูญเสียเนื่องมาจากการกระทำต่อตัวบุคคล⁵ และเพื่อให้แน่ใจได้ว่ารัฐได้ดำเนินการอย่างเต็มความสามารถในการช่วยเหลือผู้เสียหาย ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่การละเมิดสิทธิของจำเลยอันพึงมีตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดรูปแบบสำหรับการบัญญัติกฎหมายของรัฐอย่างเหมาะสม

ด้วยเหตุผลอันเป็นข้อด้อยของระบบการเรียกค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวนี้ทำให้รัฐต้องเข้ามาให้ความดูแลช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา ในกรณีที่ค่าเสียหายที่ได้รับจากผู้กระทำ ความผิดไม่เพียงพอต่อการชดเชยและเยียวยาผู้เสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เสียหายที่ได้รับอันตรายถึงขั้นพิการ หรือเสียโฉมติดตัว หรือในกรณีที่ผู้เสียหายต้องฟื้นฟูรักษาทั้งทางสภาพร่างกายและจิตใจอันเนื่องมาจากอาชญากรรมร้ายแรง อีกทั้งยังให้การชดเชยแก่ครอบครัวของผู้เสียหาย หรือทนาย ในกรณีที่ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย หรือพิการไม่ว่าทางร่างกายหรือจิตใจ อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอีกด้วย ซึ่งการชดเชยค่าทดแทนแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยหลักแล้วจะมีอยู่สองลักษณะใหญ่ คือ

กรณีแรก กำหนดให้ศาลเป็นผู้สั่งให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายโดยตรง ในลักษณะของค่าเสียหายเบื้องต้น โดยไม่ตัดสิทธิของผู้เสียหายในการดำเนินคดีเพื่อเรียกให้มีการชดเชยค่าเสียหายเพิ่มเติม หากผู้เสียหายเห็นว่าค่าสินไหมทดแทนที่ศาลพิพากษานั้นยังไม่เพียงพอต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น

กรณีที่สอง การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายโดยรัฐ ในบางประเทศ เช่น มลรัฐออนแทรีโอ ประเทศแคนาดา มีการจัดตั้งในรูปแบบของคณะกรรมการ (The Criminal Injuries Compensation Board) ซึ่งเป็นหน่วยงานอิสระในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้เสียหายเนื่องมาจากการกระทำผิดทางอาญา ในกรณีที่ได้รับบาดเจ็บ หรือถึงแก่ความตาย ตามที่พระราชบัญญัติค่าทดแทนความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา (The

⁴ Prathan Watanavanich , “Victimology and Victim’s Right” , (Bangkok : Organizing Committee Thammasat University , 1992), p. 229.

⁵ *Ibid.* p. 229.

Compensation for Victims of Crime Act)⁶ กำหนด โดยไม่รวมความเสียหายอันเนื่องมาจาก ยานพาหนะ เว้นแต่เป็นกรณีที่ใช้ยานพาหนะเพื่อเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด ค่าทดแทน ในกรณีนี้รวมถึงค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ ค่าขาดรายได้จากการทำงาน รวมถึงค่าเลี้ยงดูเด็กที่เกิดจากการข่มขืนกระทำชำเรา ซึ่งกฎหมายก็ได้กำหนดอัตราขั้นสูงในแต่ละ รายการไว้⁷ โดยพื้นฐานแล้วรัฐจะเข้ามาให้ความสงเคราะห์ช่วยเหลือโดยคำนึงถึงสิทธิของผู้เสียหายดังต่อไปนี้⁸

1) สิทธิที่จะได้รับค่าชดเชย (Compensation) รัฐจะเข้ามาช่วยเหลือทางการเงิน เพื่อให้ผู้เสียหายกลับสู่ฐานะที่ใกล้เคียงกับฐานะก่อนที่ได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น

2) สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากรัฐ (Protection) ผู้เสียหายควรได้รับการ คุ้มครองป้องกันมิให้ได้รับความกระทบกระเทือนในทุกๆ ด้าน ไม่แต่เฉพาะด้านร่างกายเท่านั้น แต่สมควรได้รับการคุ้มครองทางด้านจิตใจ (Psychological) ตัวอย่างเช่น การให้ความคุ้มครองให้ ผู้เสียหายมิให้ถูกล่วงละเมิดในความเป็นส่วนตัว (Privacy) เป็นต้น

3) สิทธิที่จะได้รับการบริการ (Service) ผู้เสียหายสมควรได้รับการคุ้มครองสิทธิใน การที่จะได้รับการเคารพ ยอมรับ และได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กร และในการเข้า มาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในองค์กรนั้นๆ เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้เสียหายโดยคำนึงถึงสิทธิดังกล่าว ข้างต้นด้วย

4) สิทธิที่จะได้รับข้อมูลข่าวสาร (Information) ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะได้รับการแจ้ง ข้อมูลต่างๆ ในทางคดี เช่น ขั้นตอนในการดำเนินคดี และได้รับการอธิบายถึงเหตุผลของคำตัดสิน ในประเด็นต่างๆ แห่งคดี

⁶ http://www.e-laws.gov.on.ca/DBLaws/Statutes/English/90c24_e.htm.

⁷ <http://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/about/vw/cicb.asp>.

⁸ Davies, Croall and Tyrer “ Criminal Justice ” 3rd ed. , (UK : Pearson Education Limited , 2005), p. 70.

ในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญานั้น ในแต่ละประเทศก็จะมีวิธีแตกต่างกันออกไป⁹ แต่ทุกประเทศมักจะมีพื้นฐานทางความคิดร่วมกันเกี่ยวกับความจำเป็นที่รัฐสมควรเข้ามาช่วยเหลือผู้เสียหาย ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นประเด็นหลักได้ดังต่อไปนี้

1. เพราะรัฐประสบความล้มเหลวที่จะปกป้องประชาชนให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมจึงมีข้อผูกมัดที่จะชดเชยความเสียหายแก่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ด้วยเหตุที่ประเทศที่มีอารยธรรมทั้งหลายย่อมไม่ยอมให้ปัจเจกชนแต่ละคนถืออำนาจได้ตามอำเภอใจ จึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายที่รักษากฎหมายต้องรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมให้ปราศจากอาชญากรรม หมายความว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องจับกุมผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดเมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันก็ต้องป้องกันมิให้อาชญากรรมเกิดขึ้นอีกด้วย การที่มีผู้บริสุทธิ์ต้องตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมย่อมเท่ากับว่ารัฐปฏิบัติหน้าที่ไม่เต็มที่ จึงต้องถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายที่มีสิทธิที่จะเรียกค่าเสียหายจากรัฐได้ เพราะรัฐล้มเหลวในการคุ้มครองสังคมและประชาชน¹⁰ แตกต่างกันไป¹¹

2. แม้ผู้เสียหายอาจได้รับเงินค่าประกันภัยจากบริษัทประกันภัยมาแล้วก็ตาม หากปรากฏว่ายังไม่คุ้มกับความเสียหายที่ได้รับ การได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐก็ถือเป็นค่า

⁹ โปรดดู มาตรา 12 และมาตรา 13 ของปฏิญญาดำด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้เสียหายในคดีอาญาและการใช้อำนาจโดยมิชอบ” (Declaration of Basic Principle of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 1985) องค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่า “ หากผู้เสียหายไม่สามารถได้รับการชดเชยเยียวยาจากผู้กระทำความผิดหรือโดยวิธีอื่นเต็มจำนวนความเสียหาย รัฐต้องจัดให้มีการจ่ายค่าทดแทนแก่ผู้เสียหาย ในกรณีที่ปรากฏว่า

a) เป็นผู้เสียหายที่ได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจอันเป็นผลเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญาร้ายแรง

b) ครอบครัวของผู้เสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ต้องพึ่งพาผู้เสียหายที่ได้เสียชีวิตหรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญา และเพื่อให้บรรลुวัตถุประสงค์ข้างต้นรัฐต้องจัดให้ หรือสนับสนุนส่งเสริมให้มีกองทุนสำหรับการช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาในระดับชาติ.

¹⁰ Prathan Watanavanich , *supra* note 4 , p.205. และ Tatsuya Ota , *Supra* note 3, p. 287.

¹¹ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 9.

ทดแทนความเสียหายจำนวนมากที่เหยื่อต้องประสบ เพื่อเป็นการขยายแนวคิดเรื่องรัฐสวัสดิการในการที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรมต่อผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำ ความผิดอาญาของบุคคลอื่น¹²

3. อาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์สังคมที่เมื่อสมาชิกคนใดต้องได้รับผลร้ายโดยตกเป็นผู้เสียหายแล้ว รัฐก็ไม่ควรปล่อยให้ผู้นั้นได้รับความเดือดร้อนเพียงลำพัง แต่รัฐจึงจะต้องจัดหา มาตรการช่วยเหลือคุ้มครอง ประกันความปลอดภัย หรือ แบ่งปันความเสี่ยงของประชาชนในสังคม¹³

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเหตุผลทั้งสามประการนั้น เหตุผลในข้อที่หนึ่งจะมีน้ำหนักมากที่สุด เพราะเป็นการเน้นถึงความรับผิดชอบของรัฐโดยตรงต่อการคุ้มครองอาชญากรรม อย่างไรก็ตามก็มีข้อโต้แย้งในประเด็นดังกล่าว คือ ความรับผิดชอบในการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาไม่ควรเป็นของรัฐ แม้ว่ารัฐจะมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเพื่อมิให้ประชาชนตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม แต่รัฐก็ไม่สมควรที่จะต้องรับผิดชอบในอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในทุกกรณี¹⁴ อาจเปรียบเทียบได้กับกรณีของแพทย์ที่มีหน้าที่รักษาประชาชนที่นายแพทย์ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบในกรณีที่มิคนล้มป่วยหรือถึงแก่ความตายเพราะโรคภัยคุกคาม เว้นแต่นายแพทย์จะมีความบกพร่องอย่างอื่นอยู่ด้วย

หากต้องให้รัฐเข้ารับผิดชอบในอาชญากรรมที่ก่อความเสียหายในทุกๆกรณีแล้ว ก็ไม่อาจหาจุดสิ้นสุดในความรับผิดชอบของรัฐได้เลย เนื่องจากแผนการช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาของรัฐ จะสามารถสำเร็จได้ก็ด้วยงบประมาณที่ต้องใช้เป็นจำนวนมหาศาล ในปีหนึ่งๆ ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมมีอยู่เป็นจำนวนมาก ย่อมอาจส่งผลถึงปัญหาในด้านเศรษฐกิจของรัฐได้

อย่างไรก็ตาม หลักของการช่วยเหลือผู้เสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำ ความผิดอาญาของรัฐนั้นไม่ได้หมายความว่ารัฐต้องเข้าไปช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในความผิดนั้นๆ อย่างเต็มความรับผิดชอบเหมือนเช่นความเดิม แต่รัฐจะเข้าไปช่วยในลักษณะของการสงเคราะห์ (Public Assistance Approach) มากกว่าที่จะใช้รูปแบบการชดเชยค่าสินไหมทดแทนความเสียหาย (State Reparation Approach) ซึ่งอาจเห็นได้ชัดจากการพิจารณาความช่วยเหลือทางการเงิน

¹² Tatsuya Ota , *supra* note 3, p. 287.

¹³ *Ibid.* p. 287.

¹⁴ Prathan Watanavanich , *supra* note 4 , p. 206.

ของรัฐ ซึ่งรัฐจะจ่ายในรูปของเงินสงเคราะห์ (Ex Gratia Payment)¹⁵ และอาจมีการกำหนดถึงความรับผิดชอบของรัฐในการจ่ายเงินช่วยเหลือเฉพาะความผิดบางประเภท¹⁶ และรัฐอาจอ้างเหตุที่จะยกเว้นความรับผิดชอบในเงินจำนวนดังกล่าวได้หากผู้เสียหายมีส่วนในการกระทำความผิด เช่นว่านั้นด้วย¹⁷

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐจะเข้ามาช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาแล้วก็ไม่เป็นการลดภาระความรับผิดชอบของผู้กระทำความผิดลง ผู้กระทำความผิดก็ยังต้องรับผิดชอบในการกระทำของตน โดยรัฐอาจกำหนดมาตรการย้อนกลับไปยังผู้กระทำความผิดอันมีลักษณะที่เป็นตัวเงินนอกเหนือจากโทษที่ต้องรับในทางอาญาแล้ว เพราะในแง่ของทฤษฎีแล้วสมควรที่จะให้ผู้กระทำความผิดได้รับรู้ผลแห่งการกระทำของตนเพื่อเป็นการเตือนสติ โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าผู้กระทำความผิดนั้นจะมีฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเช่นใด¹⁸

นอกจากแนวความคิดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ก็ยังมีแนวปฎิญาว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยไม่ถูกต้องอันเป็นปฎิญาที่สำคัญอย่างยิ่งซึ่งก่อให้เกิดแนวคิดในการบัญญัติกฎหมายของประเทศต่างๆ ในการสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรม

¹⁵ Tatsuya Ota, *supra* note 3, p.117.

¹⁶ โปรดดู Article 12 of United Nation Declaration of Basic Principle of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power ซึ่งมีใจความโดยสรุปว่า รัฐจะออกเงินช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายที่บาดเจ็บทางกายอย่างร้ายแรงเท่านั้นหรือจะช่วยเหลือทางการเงินแก่ครอบครัวหรือทายาทที่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้เสียหายในกรณีที่ผู้เสียหายถูกกระทำความผิดทางอาญาจนถึงแก่ความตายหรือทุพพลภาพเท่านั้น และจะต้องเป็นกรณีที่ผู้เสียหายไม่อาจได้รับการช่วยเหลือหรือชดใช้จากผู้กระทำความผิด หรือวิธีการอื่นใดได้อีก.

¹⁷ โปรดดู Article 8 of European Convention on the Compensation of Victim of Violent Crime, 24 Nov. 1983 (ETS.No.116) อาจเป็นการขัดต่อความที่มีใจความโดยสรุปว่ารัฐอาจไม่จ่ายค่าทดแทนหรือลดจำนวนเงินดังกล่าวลงได้ หากปรากฏว่าผู้ได้รับความเสียหายมีส่วนในการกระทำความผิดอยู่ด้วย หรือการจ่ายค่าทดแทนไปยุติธรรมหรือผลประโยชน์สาธารณะ และ Ian Freckelton, "Compensation for victim of crime " Paper submitted for the Symposium on victimology 13-18 July 2003, Stellenbosch, South Africa, p.10.

¹⁸ Prathan Watanavanich, *supra* note 4, p. 223.

ซึ่งปฏิญญานี้รับรองโดยที่ประชุมสมัชชาทั่วไป โดยมติที่ 40/34 เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน ค.ศ. 1985 ดังนี้

1. ผู้เสียหายจากอาชญากรรม หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับความเสียหายไม่ว่าจะในด้านการบาดเจ็บทางร่างกายหรือสภาพจิตใจ ความเจ็บปวดทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความสูญเสียทางเศรษฐกิจหรือสิทธิขั้นพื้นฐานโดยเป็นผลจากการกระทำหรือละเว้นการกระทำซึ่งเป็นการละเมิดต่อกฎหมายอาญา รวมถึงกฎหมายที่บัญญัติให้การใช้อำนาจหน้าที่โดยไม่ถูกต้องเป็นความผิดทางอาญาอันเป็นกฎหมายของประเทศสมาชิกนั้นๆ

2. การพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายตามความหมายของปฏิญญานี้ จะไม่คำนึงถึงว่าได้มีการพบหรือจับกุม ฟ้องร้อง หรือลงโทษผู้กระทำความผิดหรือไม่ และไม่คำนึงถึงว่าผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายมีความสัมพันธ์กันอย่างไร นอกจากนี้ในบางกรณี คำว่าผู้เสียหายยังอาจหมายถึงรวมถึง ครอบครัวหรือทายาทของผู้เสียหายตลอดจนบุคคลที่ได้รับความเสียหายจากการเข้าไปช่วยเหลือผู้เสียหายให้พ้นจากภัยอันตรายหรือเข้าป้องกันการทำร้ายนั้น

3. หลักเกณฑ์ตามปฏิญญานี้ให้ใช้บังคับโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติที่อาจเกิดจากความแตกต่างกันไม่ว่าจะในด้านใดๆ เช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ อายุ ภาษา ศาสนา สัญชาติ ความผิดทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นๆ ความเชื่อหรือการปฏิบัติเกี่ยวกับวัฒนธรรม สถานะทางกำเนิดหรือครอบครัวหรือทรัพย์สิน แหล่งกำเนิดทางเผ่าพันธุ์หรือสังคม หรือความพิการก็ตาม

4. ผู้เสียหายพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเห็นอกเห็นใจและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้เสียหายพึงมีสิทธิเรียกร้องผ่านกระบวนการยุติธรรม มีสิทธิได้รับการชดเชยเยียวยาตามกฎหมายของประเทศนั้นๆสำหรับความเสียหายที่ตนได้รับ

5. องค์การศาลและองค์กรของฝ่ายบริหารจะต้องจัดวางมาตรการที่จำเป็นเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายสามารถได้รับการชดเชยเยียวยา โดยผ่านวิธีพิจารณาที่รวดเร็ว เป็นธรรม ประหยัด และเข้าถึงกระบวนการนั้นได้ง่าย ผู้เสียหายยังพึงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิในการเรียกร้องการชดเชยเยียวยาผ่านองค์กรดังกล่าวด้วย

6. ความรับผิดชอบขององค์กรศาลและองค์กรของฝ่ายบริหารในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้แก่

(ก) ให้คำแนะนำแก่ผู้เสียหายเพื่อให้ผู้เสียหายทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาตั้งแต่บทบาทหน้าที่ ขอบเขต ระยะเวลา ความคืบหน้าของการดำเนินคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมร้ายแรงและกรณีที่ผู้เสียหายต้องการทราบข้อมูลเหล่านั้น

(ข) จัดการให้ผู้เสียหายได้แสดงความคิดเห็นและความรู้สึกและให้ข้อเท็จจริง ซึ่งจะต้องมีกระบวนการที่รับฟังผู้เสียหายนั้นเกี่ยวกับความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ โดยเป็นไปตามระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศนั้นๆและโดยไม่เป็นการล่วงเกินสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา

(ค) จัดให้มีการช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายตามสมควรโดยผ่านกระบวนการทางกฎหมาย

(ง) จัดมาตรการที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เสียหาย ค้ำครองความเป็นส่วนตัวของผู้เสียหายตามความจำเป็นตลอดจนให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายรวมทั้งครอบครัวและพยานของฝ่ายผู้เสียหายนั้นให้ปลอดภัยจากการข่มขู่หรือการแก้แค้น

7. มาตรการที่ไม่เป็นทางการสำหรับการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทซึ่งรวมถึงการไกล่เกลี่ย การเจรจาปรองดองและการให้ความยุติธรรมโดยรูปแบบของวัฒนธรรมหรือประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่นที่ พึงมีโดยนำมาใช้เป็นประโยชน์ตามสมควรเพื่อให้มีการเยียวยาและชดใช้แก่ผู้เสียหาย

8. ผู้กระทำความผิดรวมทั้งบุคคลที่สามที่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้นจะต้องชดใช้เยียวยาแก่ผู้เสียหาย ครอบครัวหรือทายาทของผู้เสียหายอย่างเป็นธรรมและเหมาะสม การชดใช้เยียวยาดังกล่าวรวมถึงการจัดการคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาสำหรับการสูญหายหรือเสียหายของทรัพย์สินนั้นตลอดจนการชดใช้คืนให้แก่ผู้เสียหายสำหรับค่าใช้จ่ายที่ผู้เสียหายได้ทอรองจ่ายไปก่อนจากการนั้น รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่นๆ และการชดเชยสิทธิของผู้เสียหายที่ต้องเสียไปนั้น

9. รัฐบาลพึงพิจารณาปรับปรุงข้อปฏิบัติต่างๆ ตลอดจนกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการชดใช้เยียวยาเพื่อให้มาตรการการชดใช้เอียนานั้นเป็นทางเลือกเกี่ยวกับการลงโทษที่มีให้เพิ่มเติมในคดีอาญา

10. ในกรณีของการก่อความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมนั้น คำสั่งให้ชดใช้เยียวยาควรรวมถึงการสั่งให้ฟื้นฟูสภาพของสิ่งแวดล้อมที่เสียไปจากการกระทำนั้นให้กลับคืนดี การจัดทำหรือซ่อมแซมใหม่ซึ่งสาธารณูปการ การจัดให้มีสาธารณูปโภคของชุมชนท้องถิ่นเพื่อชดเชยส่วนที่สูญเสียไป และการชดใช้เงินคืนสำหรับค่าใช้จ่ายในการจัดหาสถานที่ใหม่ให้กับสาธารณูปการของชุมชนท้องถิ่นในกรณีที่การก่อความเสียหายนั้นมีผลกระทบถึงขนาดทำให้ต้องย้ายที่ตั้งของชุมชนนั้น

11. ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลอื่นที่ทำหน้าที่เจ้าหน้าที่หรือกึ่งเจ้าหน้าที่ได้กระทำความผิดต่อกฎหมายอาญาเกี่ยวกับหน้าที่นั้น ผู้เสียหายพึงมีสิทธิได้รับการชดเชยเยียวยาจากรัฐสำหรับการก่อความเสียหายของเจ้าหน้าที่หรือบุคคลดังกล่าวนั้น ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐบาลที่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำของเจ้าหน้าที่หรือบุคคลที่ก่อความเสียหายดังกล่าวนั้นได้ยุบเลิกไป รัฐหรือหน่วยงานที่รับโอนกิจการต่อควรรับผิดชอบจัดการชดเชยเยียวยาแก่ผู้เสียหายนั้น

12. ในกรณีที่ค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับจากผู้กระทำความผิดหรือโดยทางอื่น ๆ ยังไม่เพียงพอแก่ชดเชยเยียวยาผู้เสียหาย รัฐพึงใช้ความพยายามในการจัดให้มีมาตรการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่

(ก) ผู้เสียหายโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับบาดเจ็บถึงขั้นพิการหรือเสียโฉมติดตัว หรือกรณีผู้เสียหายที่ต้องฟื้นฟูรักษาไม่ว่าด้านร่างกายหรือสภาพจิตใจจากอาชญากรรมที่ร้ายแรง

(ข) ครอบครัวโดยเฉพาะทายาทของผู้เสียหายที่ได้ถึงแก่ตายหรือพิการไม่ว่าด้านร่างกายหรือสภาพจิตใจจากการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้น

13. การจัดให้มีหรือส่งเสริมหรือขยายกองทุนแห่งชาติเพื่อการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายนั้นพึงได้รับการสนับสนุน นอกจากนี้กองทุนอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันดังกล่าวก็น่าควรได้รับการสนับสนุนตามสมควรเพื่อให้มีการจัดตั้งขึ้น ซึ่งรวมถึงในกรณีที่รัฐที่ผู้เสียหายถือสัญชาติอยู่ไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินการชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายด้วยความช่วยเหลือ

14. ผู้เสียหายพึงได้รับความช่วยเหลือที่เป็นทั้งในด้านวัตถุ การบำบัดรักษาทางการแพทย์ ตลอดจนความช่วยเหลือในด้านจิตวิทยาและสังคม ทั้งจากรัฐบาล อาสาสมัครและชุมชนท้องถิ่น

15. ผู้เสียหายพึงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับหนทางที่จะได้รับบริการด้านสุขภาพและสังคม ตลอดจนบริการความช่วยเหลืออื่นๆ และผู้เสียหายควรได้รับความสะดวกในการเข้าถึงบริการดังกล่าว

16. จัดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม หน่วยงานบริการด้านสังคมหรือสุขภาพและเจ้าหน้าที่อื่นๆที่เกี่ยวข้อง ให้ได้รับการฝึกอบรมให้เกิดความตระหนักถึงความต้องการของผู้เสียหายและเพื่อให้ได้ทราบแนวทางของการจัดความช่วยเหลือที่พร้อมและเหมาะสมแก่ผู้เสียหาย

17. ในการจัดการบริการและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายนั้น พึงให้ความใส่ใจแก่ผู้เสียหายที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษที่สืบเนื่องมาจากโดยสภาพของการบาดเจ็บหรือกรณีตามข้อ 3 ข้างต้น¹⁹

2.1.2 แนวคิดในการเยียวยาผู้เสียหายโดยการใช้สิทธิทางศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

แม้ผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิในการได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐ ตามที่ได้พิจารณามาแล้วข้างต้นก็ตาม หากผู้เสียหายเห็นว่า การเยียวยาความเสียหายอันถือเป็นการสงเคราะห์จากรัฐดังกล่าวนั้นไม่เพียงพอต่อความเสียหายจริงที่ตนได้รับ ก็อาจใช้สิทธิเรียกร้องในทางศาลเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำความผิดได้ ดังนี้

นอกจากแนวคิดที่ให้รัฐต้องเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายในคดีอาญาดังที่ได้พิจารณาข้างต้นแล้ว ในหลักกฎหมายทั่วไป บังคับบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา ย่อมต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายเช่นนั้นด้วย

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นกับบุคคลใด ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้นย่อมสามารถทำการฟ้องคดีเพื่อป้องกันสิทธิของตนเองโดยเรียกค่าเสียหายทางแพ่งจากการกระทำความผิดนั้นๆ ในฐานะที่เป็นละเมิด (Tort) อย่างไรก็ตาม กรณีละเมิดจะมีผลเพียงแต่ทำให้เกิดสิทธิเรียกร้องทางแพ่งสำหรับค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดแต่อย่างเดียวเท่านั้น

นอกจากนี้ผู้เสียหายในคดีอาญายังมีสิทธิได้รับการเยียวยาความเสียหายโดยรัฐตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 แล้ว ผู้เสียหายก็ยังมีสิทธิในการได้รับการเยียวยาโดยการใช้สิทธิทางศาลได้ด้วย โดยสิทธิดังกล่าวนี้ได้รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยได้ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอัน

¹⁹ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์,ชาติ ชัยเดชสุริยะ และณัฐวสา ฉัตรไพฑูรย์, มาตรฐานองค์การสหประชาชาติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา) น. 115-117.

เนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ซึ่งผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณา คดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้²⁰

เมื่อมีการกระทำผิดทางอาญาเกิดขึ้น และการกระทำนั้นก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้อง ในทางแพ่ง หรือที่เรียกว่า คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ได้บัญญัติให้ผู้ทำละเมิดต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการทำละเมิดด้วย ซึ่ง ค่าเสียหายดังกล่าวได้แก่ การคืนทรัพย์ การใช้ราคาทรัพย์ และค่าเสียหายเพื่อความเสียหายอย่าง ใดๆ ที่เกิดขึ้น²¹ ซึ่งแต่เดิมการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาในคดีที่พนักงานเป็นโจทก์นั้นมี ข้อจำกัดอยู่หลายประการ กล่าวคือ พนักงานอัยการมีอำนาจเพียงขอให้ศาลบังคับจำเลยคืน ทรัพย์สินหรือใช้ราคาในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์บางประเภทเท่านั้น เช่นตามประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา มาตรา 43 ที่ให้อำนาจพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอทรัพย์คืน หรือเรียก ค่าเสียหายในกรณีที่ไม่สามารถคืนทรัพย์ได้แทนผู้เสียหายโดยเรียกเอาจากผู้กระทำผิดใน ความผิดอาญา 9 ประการ โดยไม่รวมความผิดอื่นๆ ด้วยเช่นการทำร้ายร่างกาย การกระทำต่อเสรีภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เสียหายซึ่งได้รับความเสียหายอย่างอื่นที่ประสงค์จะเรียกค่าสินไหมทดแทน จากจำเลยต้องไปดำเนินคดีส่วนแพ่งด้วยตนเองและต้องเสียค่าธรรมเนียมในการดำเนินคดี จึงทำ ให้ผู้เสียหายเหล่านั้นได้รับความเดือดร้อนโดยไม่เป็นธรรม ดังนั้นจึงได้มีการแก้ไขกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญาโดยให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเข้ามา ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีต่างหาก รวมทั้งยกเว้น ค่าธรรมเนียมสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าวให้แก่ผู้เสียหายเพื่อให้การวินิจฉัยคดี ส่วนแพ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรมแก่ผู้เสียหายยิ่งขึ้น

เดิมนั้นการกระทำละเมิดเป็นเหตุให้ผู้เสียหายเกิดความต้องการแก้แค้นต้องการ โต้ตอบให้สาสมกับความเสียหายที่ตนได้รับ ต่อมาสังคมมีการวิวัฒนาการขึ้นจึงเริ่มมีการออก ข้อบังคับให้เลิกใช้วิธีการแก้แค้นเพื่อทดแทนความเสียหาย และใช้วิธีรับเอา “ ค่าทำขวัญ ” แทน เมื่อมีการรวมตัวของประชาชนขึ้นเป็นรัฐหรือประเทศ การเรียกค่าทำขวัญก็เปลี่ยนไปในลักษณะ ของการที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้กระทำละเมิดชดใช้ค่าเสียหายเท่าที่ตนได้รับ หรือในบางรัฐ

²⁰ โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 วรรคแรก แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24)

พ.ศ.2548 มาตรา 3.

²¹ โปรดดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 วรรคสอง

ก็กำหนดให้ค่าเสียหายมีลักษณะของการลงโทษอยู่ด้วยกล่าวคือ ให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกเงินปรับให้สูงเกินกว่าความเสียหายที่แท้จริงกฎหมายในเรื่องละเมิดนั้นเป็นหลักที่สำคัญอยู่สามประการคือ มีการกระทำความผิด มีความเสียหายเกิดขึ้น และความเสียหายที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กับการกระทำความผิด ซึ่งสิ่งที่กฎหมายละเมิดพึงคุ้มครองนั้นคือ สิทธิในความปลอดภัยต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินและชื่อเสียง โดยหากมีการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการกระทบกระเทือนสิทธิเหล่านี้ ย่อมทำให้ผู้ถูกกระทำมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน (Compensation) เพื่อการละเมิดนั้นได้ โดยค่าสินไหมทดแทนที่จะได้รับนั้นจะพิจารณาจากหลักการกลับคืนสู่ฐานะเดิมของผู้เสียหายก่อนที่จะมีการละเมิด หรือที่เรียกว่าหลักฐานะที่ถูกต้องแท้จริง (Rightful Position Principle)

ตามหลักกฎหมาย Common law นั้น บ่อยครั้งที่การเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการละเมิดมีสาเหตุมาจากการกระทำความผิดทางอาญา ตัวอย่างเช่น ในประเทศอังกฤษ การกระทำความผิดฐานชิงทรัพย์นั้น เป็นทั้งความผิดอาญาและละเมิด (เนื่องจากการกระทบกระเทือนสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่น) ซึ่งค่าสินไหมทดแทนที่ผู้กระทำความผิดต้องชดใช้นั้นจะอยู่ในรูปของค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ (Compensatory Damages) และค่าสินไหมทดแทนในลักษณะที่เป็นการลงโทษ (Punitive Damages) ซึ่งเป็นแนวคิดอีกประการหนึ่งในการเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย และเป็นค่าเสียหายที่เพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากค่าเสียหายในเชิงทดแทน ซึ่งแนวคิดต่างๆ ที่กล่าวมานั้นจะเป็นค่าสินไหมทดแทนเพื่อการละเมิดซึ่งมักจะมีคามผิดทางอาญาปนอยู่ด้วย แต่ในบางครั้งค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวนี้อาจเป็นเพียงค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ก่อให้เกิดการฟ้องเรียกร้องเอาแก่ผู้กระทำผิดมากมาย ดังจะได้กล่าวถึงในหัวข้อดังต่อไปนี้

2.2 แนวคิดในการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น ได้แก่ ค่าสินไหมทดแทนเมื่อมีการทำละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งในบางครั้งการกระทำของผู้กระทำในเรื่องละเมิดนี้ ก็อาจเป็นความผิดอาญาด้วยหรือไม่ก็ได้ เช่น การทำร้ายร่างกาย นอกจากจะถูกลงโทษในทางอาญารฐานทำร้ายร่างกายแล้ว ผู้กระทำยังต้องรับผิดชอบละเมิด ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วย แต่ในบางครั้งการกระทำผิดอาจผิดทางอาญาแต่ไม่เป็นละเมิด เช่น ยิงปืนเพื่อฆ่าผู้อื่น แต่กระสุนปืนไม่ถูกผู้เสียหายเป็นความผิดฐานพยายามฆ่า แต่ไม่เป็นละเมิด เพราะยังไม่เกิดความเสียหาย หรือบางครั้งต้องรับผิดชอบละเมิดแต่ไม่ผิดทางอาญา

เช่น กระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้แก้วน้ำเขาแตกเสียหาย เพราะไม่มีความผิดฐานทำให้เสียหายโดยประมาท²²

หลักทั่วไปของค่าสินไหมทดแทนนั้นปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 วรรคหนึ่ง “ ค่าสินไหมทดแทนจะพึงใช้โดยสถานใดเพียงใดนั้น ให้ศาลวินิจฉัยตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด ” ซึ่งมาตรานี้เป็นหลักทั่วไปในการกำหนดค่าสินไหมทดแทน สำหรับประเภทของค่าสินไหมทดแทนก็จะมีบัญญัติไว้อยู่ในมาตรา 438 วรรคสอง ความว่า “ อนึ่ง ค่าสินไหมทดแทนนั้น ได้แก่ การคืนทรัพย์สินอันผู้เสียหายต้องเสียไปเพราะละเมิด หรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น รวมทั้งค่าเสียหายอันจะพึงบังคับให้ใช้เพื่อความเสียหายอย่างใด ๆ อันได้เกิดขึ้นนั้นด้วย ” และในเรื่องนิติกรรมสัญญาด้วย โดยในมาตรา 222 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ การเรียกเอาค่าเสียหายนั้น ได้แก่ เรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติ ย่อมเกิดขึ้นแต่การไม่ชำระหนี้ ” คำว่า “ ค่าเสียหาย ” และ “ ค่าสินไหมทดแทน ” ตามมาตรา 222 จึงมีความหมายอย่างเดียวกัน แต่คำว่า “ ค่าสินไหมทดแทน ตามมาตรา 438 เป็นคำกว้าง เป็นการขอใช้ความเสียหายอันเกิดจากการกระทำละเมิด ได้แก่

1. การคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาทรัพย์สิน
2. การใช้ค่าเสียหาย

แต่การใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นมีเพียงการคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาและการใช้ค่าเสียหายเท่านั้นไม่ กรณีทำให้เขาเสียหายแก่ชื่อเสียงแล้วศาลสั่งให้จัดการเพื่อให้ชื่อเสียงคืนดีตามมาตรา 447 ก็เป็นการใช้ค่าสินไหมทดแทนอย่างหนึ่ง เพราะอยู่ในหมวด 2 เรื่องค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดเหมือนกัน การให้หยุดการทำละเมิดต่อเนื่องแม้ไม่ใช่ค่าสินไหมทดแทน แต่ก็อาจฟ้องได้ตามบทบัญญัติของกฎหมายนั้นๆ เช่น การอยู่โดยละเมิดแล้วไม่ยอมออกต้องอาศัยหลักกรรมสิทธิ์ตามมาตรา 1336 หรือสิทธิครอบครองตามมาตรา 1375 เรียกคืนการครอบครองหรือการระงับเรื่องการก่อความเดือดร้อนรำคาญตามมาตรา 1337 การให้หรือสิ่งปลูกสร้างตามมาตรา 435 หรือการฟ้องหน่วยงานของรัฐที่ไม่ออกใบอนุญาตในการทำกิจการบางอย่างตามที่ขอ

1. การคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาทรัพย์สิน ทรัพย์สินที่ต้องเสียไปเพราะถูกเอาไปโดยละเมิด ในลักษณะแย่งการครอบครอง เจ้าของหรือผู้มีสิทธิครอบครองมีสิทธิติดตามเอาคืนได้ตามมาตรา

²² เพิ่ง เพิ่งนิติ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง พิมพ์ครั้งที่ 5 แก้ไขเพิ่มเติม (กรุงเทพมหานคร: หจก.จิรัชการพิมพ์, 2550) น. 3-4.

438 ประกอบมาตรา 1336 หรือ มาตรา 1375 ถ้าคืนไม่ได้ก็ต้องใช้ราคาแทน เงินแม้จะเป็นวัตถุกลางที่ใช้แทนสิ่งอื่นได้ แต่การให้ชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินได้ ก็ต่อเมื่อไม่สามารถชดใช้ด้วยวิธีอื่นที่จะให้ผู้เสียหายคืนสู่สภาพเดิมได้ก่อนการเอาทรัพย์สินเขาไปก็ต้องคืนทรัพย์สินนั้น เช่น จำเลยหลอกให้โจทก์ขายนา แล้วจำเลยไปซื้อนานั้นจากโจทก์ ก็ต้องให้จำเลยคืนนานั้น (ฎีกาที่ 863-864/2496) ต่อเมื่อคืนไม่ได้จึงให้ใช้ราคาแทน (ฎีกาที่ 691/2490) แต่ถ้าทรัพย์สินที่ต้องคืนนั้นเสื่อมเสียหรือถูกทำลายลงโดยอุบัติเหตุก่อนการเอาคืน ผู้ทำละเมิดก็ต้องรับผิดชอบตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 439

2. การใช้ค่าเสียหาย คือ นอกเหนือจากการให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินที่ถูกทำลายแล้ว ค่าสินไหมทดแทนอีกอย่างหนึ่งคือค่าเสียหาย ค่าเสียหายนี้ หมายถึงทำให้เขาเกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ หรือสิทธิอย่างอื่น ความเสียหายที่ว่านี้ มีวิธีการเรียกตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 438 ถึง 448²³ ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะค่าสินไหมทดแทนในกรณีของมาตรา 443 ถึง มาตรา 447 ดังต่อไปนี้

1) ค่าสินไหมทดแทนกรณีทำให้ตาย ได้แก่ ค่าปลงศพ ค่าใช้จ่ายอันจำเป็น ค่ารักษาพยาบาลก่อนตาย ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ก่อนตาย ค่าขาดไร้อุปการะ (มาตรา 443) ค่าขาดแรงงาน (มาตรา 445)

2) ค่าสินไหมทดแทนแก่ร่างกายหรืออนามัย ได้แก่ ค่าใช้จ่ายอันตนต้องเสียไป ค่าเสียความสามารถประกอบกิจการในปัจจุบัน ค่าเสียความสามารถประกอบกิจการในอนาคต (มาตรา 444 วรรคหนึ่ง) ค่าขาดแรงงานของบุคคลภายนอก (มาตรา 445) ค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน (มาตรา 446) ความเสียหายนอกจากนี้เรียกไม่ได้ เช่น สามีถูกทำร้ายจนทุพพลภาพ ภริยาจะเรียกค่าขาดไร้อุปการะไม่ได้ และจะเรียกค่าขาดความสุขในการสมรสก็ไม่ได้ ไม่เข้า 5 กรณีดังกล่าว

3) ค่าสินไหมทดแทนแก่เสรีภาพ ได้แก่ มาตรา 445 มาตรา 446 วรรคหนึ่ง ผู้ถูกทำละเมิดสามารถฟ้องเรียกค่าขาดแรงงานกับของบุคคลภายนอกในครัวเรือนหรืออุตสาหกรรม และค่าเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงินด้วยก็ได้

4) ค่าสินไหมทดแทนแก่ชื่อเสียง ได้แก่ มาตรา 447 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง คือพวกดุหมิ่น หมิ่นประมาท ต่างกับมาตรา 423 ที่ว่าเป็นที่

²³ เพิ่งอ้าง, น. 390, 392-394.

เสียหายแก่ชื่อเสียง หรือเกียรติคุณ หรือทางทำมาหาได้หรือทางเจริญของบุคคลอื่น เห็นว่า ทางทำมาหาได้หรือทางเจริญของบุคคลอื่นก็เป็นชื่อเสียงอย่างหนึ่งเหมือนกัน²⁴

นอกจากแนวคิดในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยรัฐ หรือแนวคิดในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยการชดใช้สิทธิทางศาลแล้ว ยังมีแนวคิดที่น่าสนใจในการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายอีกทางหนึ่ง อันเป็นแนวคิดนอกเหนือจากการเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยการชดใช้ในทางแพ่ง ซึ่งก็คือ แนวคิดเกี่ยวกับค่าเสียหายในเชิงลงโทษ (Punitive Damages) เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในการพิจารณาคดีละเมิดของประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นค่าเสียหายที่เพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากค่าเสียหายในเชิงทดแทน (Compensatory Damages)

ซึ่งประเทศไทยเองก็ได้ยอมรับเอาแนวคิดในการกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษไว้ในร่างพระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย (Product Liability) ได้นำแนวคิดที่จะให้มีการเรียกค่าเสียหายในเชิงลงโทษได้โดยพัฒนามาจากพระราชบัญญัติความล้มเหลวทางการค้า พ.ศ. 2545 หรือค่าเสียหายในเชิงลงโทษมากกว่าเดิมที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติความล้มเหลวทางการค้า พ.ศ. 2545 คือกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นเป็นไม่เกิน 4 เท่าของค่าสินไหมทดแทนที่แท้จริง และหากค่าเสียหายที่แท้จริงมีจำนวนเพียงเล็กน้อย ศาลก็อาจกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษให้สูงกว่า 4 เท่าได้ แต่ต้องไม่เกิน 10 เท่า²⁵ การที่ร่างพระราชบัญญัตินี้กำหนดจำนวนของค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษแตกต่างจากพระราชบัญญัติความล้มเหลวทางการค้า พ.ศ. 2545 เนื่องมาจากร่างพระราชบัญญัตินี้เป็นการให้ความสำคัญคุ้มครองประโยชน์ของสังคมและส่วนรวม (The Interest of Society and for The Public Benefit)

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันระบบกฎหมายไทยได้ให้การยอมรับแนวคิดในเรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษและได้มีการพัฒนาในการปรับใช้แนวคิดดังกล่าวขึ้นและควรที่จะมีการพัฒนาแนวคิดนี้ให้ต่อเนื่องต่อไปด้วยการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและ

²⁴ เพิ่งอ้าง, น. 428-452.

²⁵ มาตรา 13 (3) ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าการละเมิดสิทธิในความล้มเหลวทางการค้า เป็นการกระทำโดยจงใจหรือมีเจตนาถ่วงอั้น เป็นเหตุให้ความล้มเหลวทางการค้าดังกล่าวขึ้นสภาพการเป็นความล้มเหลวทางการค้า ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้ผู้ละเมิดจ่ายค่าสินไหมทดแทนเพื่อการลงโทษเพิ่มขึ้นจากจำนวนที่ศาลกำหนดตาม (1) หรือ (2) ได้ แต่ต้องไม่เกินสองเท่าของค่าสินไหมทดแทนตาม (1) หรือ (2)

พาณิชย์เพื่อให้สามารถนำแนวคิดในเรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษมาใช้ในการกระทำละเมิดร้ายแรงในลักษณะอื่นๆไม่ว่ากรณีที่ถูกกระทำละเมิดโดยเจตนาร้ายเจตนาจงใจกระทำละเมิดเพื่อแสวงประโยชน์โดยมิชอบ หรือกรณีประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง โดยเฉพาะการกระทำละเมิดของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐ กรณีที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ หรือเป็นการกระทำละเมิดที่มีพฤติการณ์ร้ายแรงเกินปกติ รวมทั้งกรณีความผิดฐานพยายามที่มีพฤติการณ์ร้ายแรงด้วย เช่น พยายามฆ่า หรือพยายามกระทำความผิดร้ายแรงอื่นๆ ซึ่งแม้จะยังไม่มี ความเสียหายเกิดขึ้นก็น่าที่จะกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษนี้ได้ด้วย

แม้ว่าประเทศไทยจะได้ให้การยอมรับแนวคิดในเรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษก็ตาม แต่ในแนวคิดดังกล่าวนี้จะสามารถนำมาใช้บังคับในกรณีใดได้บ้าง รวมทั้งการกำหนดขอบเขตของการนำมาใช้บังคับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าเพื่อที่จะนำมาปรับใช้ในทางอาญาเพื่อกำหนดค่าเสียหายเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากค่าเสียหายในเชิงทดแทน คงเป็นเรื่องที่จะต้องนำมาพิจารณาเพื่อศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมกันต่อไป